

Nr 4.

Av herr **Palmstierna**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående semester åt arbetare och med dem likställda personer med stadigvarande sysselsättning vid statsförvaltningen.

Under senare år har uppmärksamheten i allt högre grad blivit fäst vid önskvärdheten av att bereda kroppsarbetarne viss tids arbetsvila under året med bibehållande — helt eller delvis — av de utgående löneförmånerna. Den oavbrutna tjänstgöringen med uppehåll endast för vissa helgdagar försliter arbetskraften i förtid och innebär icke den rationella hushållning med det mänskliga materialet, som även ur produktionens synpunkt är önskvärd. Arbetarne behöva årligen viss sammanhängande tids vila för att återhämta krafterna och med förnyad arbetslust gå till sitt dagliga värv. Det oupphörliga vandrandet till och från arbetsplatsen dag efter dag och år efter år lämnar ej heller — särskilt då arbetstiden är lång — de tillfällen att helt ägna sig åt familjelivet, fri från tanken på att dagsinkomsten förloras, som för arbetaren i likhet med andra är en förutsättning, för att han under årets lopp må känna sig som en oberoende människa.

Man kunde möjligen ha väntat, att det allmänna, som plägar framställas såsom mönsterarbetsgivare, i detta avseende skulle ha gått i spetsen i vårt land. Så synes emellertid långt ifrån ha varit förhållandet, åtminstone vad statsförvaltningen angår. Det visar sig, i den mån jag kunnat erfaras, att detta spörsmål därstädes — fränsett sjöförsvarsdepartementet — icke blivit föremål för den intresserade, omsorgsfulla och enhetliga behandling, som det väl kräver. Det förefaller, som om man såväl inom den enskilda industrien som hos kommunalförvaltningen i städerna hunnit åtskilligt långt i beredandet av semesterförmånen åt kroppsarbetarna än vad statsförvaltningen hittills inlåtit sig på. En

Bihang till Riksdagens protokoll 1914. 4 saml. 3 häft. (Nr 4).

kortfattad översikt av hur man på olika håll ställt sig till frågan torde därför vara på sin plats.

Först några ord om i vad mån de lägre befattningshavarna och kroppsarbetarna inom statsförvaltningen för närvarande åtnjuta semesterförmåner.

Vid *Statens järnvägar* erhålla enligt order nr 485 § 13 extra ordinarie tjänsteman av lägre grad året efter det, under vilket han blivit till extra ordinarie antagen, semester i fem dagar, året därpå 10 dagar, och därefter 15 dagar, men extra personal såsom banarbetare, förrådsarbetare, grindvakter och verkstadsarbetare t. ex. med stadigvarande sysselsättning och anställda tills vidare, således icke tillfällig personal, beredes ingen som helst tjänstledighet med bibehållna löneförmåner. Det är följaktligen en betydande del av arbetarstammen inom denna gren av statsförvaltningen, c:a 4,000 man, som icke åtnjuter någon ledighet under året utan att avdrag å lön äger rum.

Vid *telegrafverket* saknar likaledes arbetarepersonalen, såsom verkstadsarbetare c:a 375 man och övrig extra ordinarie personal i arbetares ställning, t. ex. telegrambärare och linjearbetare inalles c:a 1,500 man, varje semesterledighet. Däremot erhåller telefonpersonalen och en del annan extra ordinarie personal, huvudsakligen i tjänstemannaställning, högst en halv månads semester enligt Kungl. Maj:ts beslut den 28 november 1912.

Vid *postverket* ha endast ordinarie tjänstemän semester. Extra tjänstemän av lägre grad såsom extra postiljoner, bitr. postvaktmästare, bitr. postiljoner och dispositionsbiträden med regelbunden tjänstgöring c:a 900 man samt genom kontrakt anställda poststationsföreståndare, postförare och lantbrevbärare äro icke berättigade därtill.

Vattenfallsstyrelsen skiljer sig icke från de andra driftverken. Enligt de »Allmänna bestämmelserna» av år 1909 sakna även vid verk eller förvaltning, lydande under denna styrelse anställda arbetare och lagförmän, även om de äro med stadigvarande arbete sysselsatta, alldeles förmånen av semester.

Vad *lantförsvarsdepartementet* angår, sakna arbetarna vid ammunitionsfabriken under artilleridepartementet, Åkers krutbruk, Karl Gustafs stads gevärsfaktori och tygverkstäderna enligt 1907 och 1908 års instruktioner varje semesterförmån. Däremot beredes under *sjöförsvarsdepartementet* lydande daglönare vid flottans varv — efter därom gjord framställning — på grund av beslut vid 1913 års riksdag om höjande av reservationsanslaget till flottans nybyggnad och underhåll med 32,500 kr. — 6 dagars semester efter 4 års tjänstgöringstid. Departementet

mentschefen hade föreslagit, att denna rätt till semester skulle inträda efter ett års tjänstgöring.

Vänder man sig till kommunalförvaltningarna, befinnes, att vad stads-samhällena angår en tydlig strävan framträder att tillerkänna arbets-tagarna ledighet med bibehållande av lön. Åtskilliga städer ha redan, vare sig genom omedelbara eller kollektivavtal föranledda beslut, stad-gat härom. Såsom exempel må anföras följande:

I *Göteborg* har den ordinarie *spårvägspersonalen*, då så utan olägenhet för trafiken kan ske, årligen semester mellan 15 maj och 15 september å tider, som av *spårvägsdirektören* närmare bestämmas, under så många på varandra följande dagar, att summan av semester och för året be-räknade fridagar — var 7:e vardag — uppgår till 60 dagar; ordinarie arbetare vid *renhållningsverket* erhåller 6 dagars semester under tiden maj—oktober varje år. I *Hälsingborg* får ordinarie *renhållningsarbetare* 8 dagars semester och ordinarie *spårvägspersonal* 7 dagars ledighet utan löneavdrag. I *Jönköping* har ordinarie personal vid *elektricitetsverkets* kraftstation 7 dagars semester, då så utan olägenhet för driften kan ske. I *Lund* erhålla ordinarie *retorteldare* samt de tre närmast under dem varande extra *retorteldarna* vid *belysningsverket* 10 dagars semester med bibehållen normalavlöning. I övrigt är mot månadslön anställd arbetare, som varit med arbete för staden sysselsatt under minst två år, berättigad att årligen med bibehållen avlöning erhålla en veckas semester. I *Lidköping* har eldare vid *gasverket* en veckas semester. I *Malmö* får ordinarie arbetstagare, som varit med arbete för staden sys-selsatt under minst två år, minst en veckas semester. I *Norrköping* tilldelas *spårvägarnas* vagnputsare, linje-, vagnshålls- och verkstadsper-sonal 7 dagars årlig semester. I *Stockholm* har vid *renhållningsverkets* latrinhämtnings- och kärltvättningsavdelning, hämtningsarbetarna en veckas ledighet med bibehållande av den så kallade dagkronan, som tillfaller dessa arbetare utöver förtjänsten på för styck utfört arbete, kärltvättarna få 6 dagars ledighet med en ersättning av 4 kronor 60 öre pr dag. Av *gasverkets* timavlönade driftspersonal erhålla de skift-arbetare, som under närmast förflutna arbetsåret oavbrutet, med undan-tag för sjukdom, tjänstgjort utan anmärkning, 10 dagars ledighet med bibehållen timavlöning; *elektricitetsverkets* personal i motsvarande ställning erhåller med väl vitsordad tjänst från och med året efter det, då han anställs, en veckas ledighet med bibehållen timavlöning. För månads-lönare finnas liknande bestämmelser, men i dessa avtal anges semes-tertidens längd för var och en. I *Sundsvall* erhålla från och med år 1912 samtliga arbetare, som väl fullgjort sina åligganden i stadens tjänst

under minst 3 år och erlagt skatt till kommunen, 1 veckas årlig semester med avlöning beräknad efter det regelmässiga arbetet. I *Södertälje* tillerkännes alla arbetare, som varit i stadens tjänst anställda under två på varandra följande år, en veckas semester. I *Ystad* beredes fast anställda arbetare på grund av stadsfullmäktiges beslut den 20 februari 1913 semester under högst 8 dagar i den mån och på det sätt vederbörande styrelser finna lämpligt. I *Örebro* får eldare vid gasverket, som varit fast anställd minst ett år, en veckas semester under sommaren; vid elektricitetsverket erhåller transformatorvakten likaledes en veckas semester. Vid *Stockholms Södra Spårvägsaktiebolag*, där staden är hälften ägare, får den ordinarie personalen 7 dagars årlig semester utom fridagar var 7:e dag och dessutom verkstadspersonalen, oavsett om den är ordinarie eller ej, lika lång semester utan avdrag, så snart den innehar ett års tjänstgöringstid.

I åtskilliga städer är frågan om semesterns utsträckande till andra än nu nämnda arbetarekategorier på dagordning och dessutom ha uti flera icke här ovan berörda städer utredningar blivit igångsatta angående semesterförmåns beredande åt stadens arbetare.

Av det anförda framgår emellertid, att semesterfrågan i städerna behandlats på det sätt, att man huvudsakligen fäst avseende vid arbetets beskaffenhet och det behov av ledighet detta medför samt tjänstgöringstidens längd. Själva anställningens karaktär — fast anställning eller ej — har icke haft avgörande betydelse, och detta redan av det skäl, att det mången gång endast är ett rent formellt spörsmål, om en arbetare skall anses vara »ordinarie» eller »extra». Med »ordinarie» och »fast anställd» arbetare menas nämligen i flertalet fall endast, att vederbörande är stadigvarande sysselsatt med arbete i kommunens tjänst.

Vid en jämförelse med förhållandena inom den enskilda industrien finner man, att det allmänna så långt ifrån att vara mönsterarbetsgivare i detta avseende i stället flerstädes berett sina arbetare sämre förmåner än de privata företagen ansett lämpligt. Särskilt gäller detta i fråga om statsverket. Jag hänvisar till några utredningar av Kommerskollegii avdelning för arbetsstatistik, som uti en redogörelse angående arbetstidens längd inom industri och hantverk i Sverige omkring år 1905 (delvis kompletterad till 1907) redogjort för i vad mån semester tillerkänts arbetarna. Av denna framgår, att vid 737 arbetsställen med 8,958 arbetare, omfattande 2,6 procent av hela det redovisade antalet arbetare, tillämpades semester för dessa. Därav hade mer än 25 procent av arbetarna sådan ledighet vid färg- och fernissfabriker (43,2 procent),

boktryckerier (42,8 procent), destilleringsverk och punschbryggerier (38,3 procent), margarin- och flottfabriker (36,3 procent), »annan beklädnadsindustri» (35,0 procent), karamell-, konfekt- och chokladfabriker (25,5 procent), lito- och kemigrafiska samt klichéanstalter (25,4 procent); nära därintill kommo maldrycksbryggerier och mälterier med 24,4 procent, ljus-, tvål- och parfymfabriker (23,7 procent), barberare och perukmakare (22,4 procent). Mindre än en veckas semester hade 1,202 st. eller 13,4 procent och en veckas semester hade 5,070 eller 56,6 procent.

Av en redogörelse för kollektivavtalen vid 1908 års början, som den arbetsstatistiska avdelningen likaledes utgivit, framgår bland annat, att uti dessa avtal funnos bestämmelser angående semester för nedanstående antal arbetare:

	Antal arbetare.	Därav semester %.
Närings- och njutningsmedelsindustrin.....	2,802	11,8
Beklädnadsindustrin	699	4,7
Läder-, hår- och gummivaruindustrin.....	4	0,1
Trävaruindustrin	10	0,1
Trämasse- och pappersindustrin	3,408	28,2
Grafisk industri.....	1,132	14,4
Malmförädlingsindustrin	30	1,0
Metallindustrin	10	0,1
Jord- och stenindustrin.....	25	0,1
Kemisk-tekniska industrin	575	7,9
Byggnadsindustrin	142	0,3
Handel- och varulager	1,038	32,6
Lantransport	3,897	15,7

Vid de enskilda järnvägarna får extra personalen vid uppnådda 21 års ålder 6 avdragsfria ledighetsdagar under de 10 första tjänsteåren och 12 dagar därefter. Från och med 5 tjänsteåret kan ytterligare 6 dagars tjänstledighet erhållas mot 50 procent löneavdrag.

Senare uppgifter än de anförda torde icke förefinnas, men om en redogörelse för nu rådande förhållanden kunde framläggas, skulle det sannolikt visa sig, att utvecklingen fortgått i sådan riktning, att semester tillerkänts allt fler arbetare. Av de spridda redogörelser för ingångna kollektivavtal under senare år, som publicerats, kan man draga denna slutsats.

Det torde icke vara ur vägen att ytterligare belysa, hur föga semesterfrågan beaktats inom den svenska statsförvaltningen genom ett

anförande av vad den tyska statsförvaltningen utträttat i denna sak. Nu har den tyska sektionen för lagstadgat arbetareskydd* till 1913 års konferens utgivit en redogörelse härutinnan, som torde böra anföras. Av denna framgår, att beträffande *tyska riksförvaltningen* ger postverket intill 7 dagars semester åt personal, som icke är uppförd å ordinarie stat (postbärare, postiljoner och telegrafens lagförmän) så snart denna tjänstgjort i fem år och 10 dagar efter 10 års tjänstgöringstid. Stundom beviljas semester även åt dem, vilka icke inneha 5 tjänsteår. Vidare erhålla telegrafarbetare och andra arbetare, som ha stadigvarande tjänstgöring året runt och uppnått 5 tjänsteår, 7 dagars semester; med 10-årig tjänstetid ökas dagantalet till 10. Den *preussiska järnvägsförvaltningen* lämnar under förutsättning av gott uppförande och goda vitsord i övrigt åt biträdande banvakt (Hilfsbahnwärtern und Hilfsnachtwärtern) sex dagars semester efter 5 års tjänstetid; åt övriga biträdande lägre tjänstemän (Hilfsbeamten) åtta dagar; åt arbetarna vid verkstäder, järnvägsdriften och banunderhållet:

1. efter 7 årig tjänstgöring fyra dagar
2. » 10 » » sex » .

För banbyggnadsväsendets lägre tjänstemän och arbetare förefinnas motsvarande stadganden.

Enligt en kungörelse, dagtecknad 16 oktober 1907 av handelsminister *Delbrück*, erhålla arbetare inom statens bergverksförvaltning, som uppnått 35 års ålder och fem års tjänstetid, en veckas semester med bibehållna löneförmåner. Vid de kungl. porslinsfabrikerna i Berlin lämnas olärda arbetare efter fem tjänsteår sex och efter 10 tjänsteår nio dagars semester. Yrkeslärda erhålla något längre ledighet.

I de under *bayerska* trafikministeriet lydande verken erhåller den personal, som icke är upptagen å ordinarie stat, från 3 till 7 dagars semester. Härifrån undantagas likväl de, vilka stå under första utbildning, och personal, som icke har full tjänstgöring vid förvaltningen. Den personal, vilken är underkastad »Allmänna bestämmelser», d. v. s. arbetarna, lämnas semester 3—5 dagar beroende på hur länge de tillhört arbetarepensionskassan. Förmännen erhålla en veckas semester.

Vid *Württembergs* järnvägar gäller enligt en förordning av den 9 mars 1912, att arbetare, vilka äro stadigvarande sysselsatta uti trafikförvaltningens omedelbara tjänst (städerskor under förutsättning av daglig tjänstgöring), erhålla efter tre tjänsteår 3 dagar och efter sju tjänste-

* Urlaub für Arbeiter und Angestellte in Deutschland von Dr. Ludwig Heyde, München och Leipzig 1912.

år 4 dagar, efter tio år 6 dagar och efter tjugufem år, dock tidigast vid 50 års ålder, 10 dagars årlig semester:

Vid <i>Badens</i> järnvägar erhålla arbetare					
	med 3 tjänsteår	högst	3 dagars	semester	
»	10	»	5	»	»
»	20	»	8	»	»
»	25	»	10	»	»
»	30	»	12	»	»
»	35	»	24	»	»

I *Hessen* tilldelas arbetarna vid järnvägsverkstäderna i Dirschau, Königsberg och Dresden efter fem tjänsteår 3 dagar och efter tio år 5 dagar, i Leipzig erhållas i sistnämnda fall 6 i stället för 5 dagar. I ammunitions- och gevärsfabriken i Dresden få arbetarna efter sju års tjänst 4 dagar och efter tio års 5 dagar. Vid statsverkstäderna i Danzig erhålla arbetarne efter sju år 4 dagar och efter tio år 6 dagar. Vidare tilldelas semester åt arbetarna vid de statliga bergverken (*Amberg*, *Freiberg*) och de militära verkstäderna i *Spandau* m. fl.

I *Sachsen* ha endast arbetare under civildepartementet 14 dagars semester samt städerskor och hustjänare 3 dagar efter ett års tjänst. Järnvägsarbetare med fem års tjänstetid erhålla 3 dagar och de med tio års tjänstetid 5 dagars semester.

Denna redogörelse, sammanställd med vad som anförts rörande vår egen statsförvaltning, torde vara ägnad att verifiera det tidigare uttalade omdömet.

Det är emellertid givet, att den svenska staten icke kan eller bör undandraga sig att upptaga detta ämne till ingående undersökning. Redan nu föreligga framställningar om beredande av semester till exempel från tygarbetarna vid Stockholms tygstation (januari 1912) och vid de överläggningar, vilka försiggå vid driftverken, har semesterfrågan ävenledes flera gånger bragts på tal. Staten är således ställd inför frågan, något som även förlidet års beslut rörande varvsarbetarna till fullo bestyrker. Nu är det emellertid från statens synpunkt utan tvivel lämpligast, att densamma utan något avvaktande av nya framställningar, vilka efter fjolårets beslut säkerligen icke läto vänta på sig, tar upp ärendet i hela dess vidd till behandling. Härtill föreligger även det skälet, att det icke kan anses vara lämpligt, att frågan behandlas olikformigt på skilda håll inom statsförvaltningen och efter motsidiga principer. Den bör handläggas fullt enhetlig och efter samma grunder, så att icke olika bestämmelser komma i tillämpning, därför att planmässighet i ärendets beredning från början saknats.

Utgående från den sedan förlidet år redan godkända principen om rätt för arbetare i statens tjänst att åtnjuta semester, bör en undersökning följaktligen åvägabringas om vilka grupper av arbetstagare, som nu icke åtnjuta förmån av semester, varefter bör utredas vilka förutsättningar i fråga om tjänstetidens längd och dylikt, som böra fastställas att gälla för rätten till semester, vilken uttryckligen bör tillerkännas. Vidare bör ett närmare övervägande av hur lång semestertiden skall vara för arbetare av olika kategorier företagas på sådant sätt, att rättvisa, så långt ske kan, skipas mellan de olika förvaltningarna, särskilt i fråga om driftverken inbördes, där redan nu de »Allmänna bestämmelserna» enhetligt normera vissa avtalsförhållanden. Det må här också uttryckas det önskemålet, att minsta semestertid icke må sättas lägre än 6 arbetsdagar i följd. Kortare tid än denna får nämligen icke den betydelse för arbetskraftens återhämtande, att den har något väsentligt värde. Slutligen bör den ekonomiska sidan av saken undersökas och därvid även tagas i betraktande, huruvida genom en mer praktisk anordning av arbetet under vissa årstider, eller eljest, omkostnaderna kunna förminsкас och bli så föga betungande som möjligt för statsverket.

Med anledning av det anförda får jag alltså vördsamt hemställa,

att Riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte an hålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en planmässig utredning angående beredande av viss tids tjänstledighet med bibehållna löneförmåner (semester) åt arbetare och med dem likställda, vilka ha stadigvarande sysselsättning vid statsförvaltningen, samt att Kungl. Maj:t, i den mån Riksdagens medverkan kräves för beredande av dylik ledighet, ville för Riksdagen framlägga de förslag, vartill densamma må föranleda.

Stockholm den 15 januari 1914.

Erik Palmstierna.